

Anna Smedberg Bondesson

Lundaskolan

Om det nu verkligen fanns något som hette Lundaskolan, och om Lundaskolan nu verkligen är den riktiga samlingsbeteckningen på den bästa poesin från det akademiska Lund under femtioalet, så var Anna Rydstedt en av dem som hörde dit. Säkert är i var fall att hon gick i skolan i Lund innan Lundaskolan fanns. 1946 kom den då artonåriga Ölandsflickan med prästdrömmar till Lund och Lunds privata elementarskola, allmänt kallad Spyken. Chockad och besviken blev hon, när hon fick veta att prästbanan ännu inte var framkomlig för kvinnor. Men i Lund skulle hon likväl stanna i nästan två decennier. 1964 utkom samlingen *Pre-sensbarn*, som bland mycket annat kan läsas som ett avsked till studentstaden.

Våren 1950 tog Anna Rydstedt studentexamen. Hösten samma år började hon läsa vid Lunds universitet. Och till våren 1951 gick hon med i Litterära studentklubben. Här fanns en gemenskap som räckte till, som till skillnad från kvinnoprästmotståndarna inte stötte bort. Här stöttade man varandras egensinnighet och egenart. Så här formulerar hon sin minnesbild fyrtio år senare: ”Jag hade min tillflykt i min frizon Litterära klubben, där de existentiella problemen inte blivit teologiska utan löstes med den personliga frihetens uttrycksmedel, tyckte jag. Där fanns även ljuset och värmen från vännerna”.

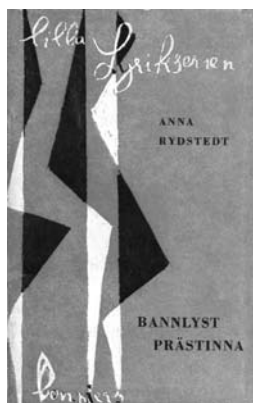

Anna Rydstedt 1953

Litterära studentklubben bildades redan ett halvår efter andra världskrigets slut, närmare bestämt den 5 november 1945, av Evald Palm-lund, Bertil Ströhm, Nils A Bengtsson, Gösta Lilja med flera. Syftet var bland annat att bana vägen för den modernistiska poesin, vars motståndare haft en av sina sista utposter i det studentikosa Lund, som stannat kvar i tjugotalets ideal.

Lundaskolan har klubben kommit att kallas. Man

har då främst syftat på Anna Rydsteds generation, det vill säga på de medlemmar som var aktiva och publicerade sig i kalendern *VOX* i början av femtiotalet. *VOX* var klubbens eget organ. Många av medlemmarna publicerade sig dessutom flitigt i studenttidningen *Lundagård*. Förutom Anna Rydstedt bestod denna generation av bland andra Majken Johansson, Göran Printz-Påhlson, Ingemar Gustafson (sedermera Leckius), Åsa Wohlin, Lennart Fröier, Bo Strömstedt, Tryggve Emond och Harald Swedner. Den sistnämnde var en filosofisk och poetologisk nyckelfigur och mycket drivande under de första åren. Det var han som stod för programidéerna, i den mån man kan tala om några sådana. Han var klubbens ordförande läsåret 1950–51 samt vice ordförande höstterminen 1951. Dessutom var han redaktör för *VOX* III som utkom våren 1951. Det var Swedner tillsammans med Tryggve

Emond som stod för såväl den filosofiska diskussionens livaktighet 1950–51 som de första diktsamlingsdebuterna, båda 1950.

Namnet skola är här som så ofta annars i litterära sammanhang problematiskt. Själva har de som räknats till skolan med bestämdhet tillbakavisat beteckningen: ”Lundaskolan var en krets av vänner. För övrigt var det en litteraturkritisk myt”, har exempelvis Ingemar Leckius sagt i en intervju gjord av Lasse Söderberg 1975. Om det alls fanns någon gemensam riktlinje bestod den snarast i ett bejakande av mångfalden, av var och ens egen stil och särart. *VOX*-redaktören Harald Swedner skriver på baksidan av den litterära kalendern 1951: ”Ett aldrig så träget studium av häftet torde näppeligen leda till uppdagandet av några kollektiva riktpunkter, några gemensamma etiska eller estetiska principer; denna frånvaro av all dogmatism må sedan betraktas som en brist eller en vinning”. Anna Rydstedt avvek från de övriga i särdeles hög grad. Om henne skriver Swedner i sin recension av debutsamlingen *Bannlyst prästinna*, 1953, i studenttidningen *Lundagård*:

För tionde eller elfte gången sitter jag med en liten anspråkslös versvolym i mina händer, tillkommen under de auspicer som lundensaren av idag gärna samlar in under rubrikerna VOX och Litterära Studentklubben. Och jag inbillar mig att en gång i framtiden kommer någon lokalpatriotisk seminarieuppsatsförfattare att försöka upptäcka något slags gemensam profil hos dessa dikter och diktförsök. Kanske skall årens distans hjälpa honom att se en och annan brygga och en och annan underjordisk tunnel i ett landskap där jag inte kan se något annat än djupa klyftor och höga murar. Men så är det väl alltid, svårt att se den sammanfallande linjen i de näralevandes privata silhuetter.

Om åren alltså suddar ut många av de markeringar, som för mig har gjort det lyriska Lund till en mycket differentierad upplevelse, så hoppas jag ändå att den blivande seminarieuppsatsförfattaren skall förstå att *Anna Rydstedt* är mycket olik alla andra.

Med Swedners memento i minne kan man kanske nu – med årens distans – ändå rekonstruera de där bryggorna och utforska de där underjordiska tunnlnarna, också mellan Anna Rydstedt och resten av Litterära studentklubben. I Lennart Sjögrens brevintervju (1972) slår hon själv fast: ”Om någon gruppbeteckning skall användas om mig, så bör det vara 50-talets lundaskola – poeterna i Lunds litterära studentklubb”. Och när Bo Strömstedt i en radiointervju redan 1957 ställde frågan, om de vitt skilda och olika medlemmarna i litterära klubben verkligen hade något gemensamt, svarade hon: ”Ja, vissa gemensamma... Vi har resonerat oss igenom några nätter och då har man väl någonting gemensamt”. Lundaskolan är om inte annat så åtminstone ett litteratursociologiskt faktum.

Inte minst i jämförelse med övriga mer eller mindre romantis-

ka litterära strömningar i början av femtioalet framträder lunda-poeternas gemensamma nämnare i tydlig dager. Jan Olov Ullén karakteriserar i sin bok om Anna Rydstedt, *Kära, kära verklighet* från 2000: "Lundensarna var ironiska, inte minst självironiska, därtill belästa och språk- och formmedvetna samt på ett särskilt sätt upptagna av språkets och skrivandets problem".

Göran Palms recension i *Bonniers Litterära Magasin* av Göran Printz-Påhlsons *Solen i spegeln* – essäsamlingen som 1958 lanse-rade begreppet metapoesi – har rubriken "Den lundensiska spe-gelsalen". Där står att läsa "att det i Frankrike, England och Lund finns en liten skara skaldar som verkligen skriver dikter som (till förbannelse) handlar om sig själva". I samma nummer av *BLM*, som för övrigt helt ägnades femtioalet, kan man läsa följande ord av Beppe Wolgers hand: "I Lund diktar man om hur det är att dikta". 1958 var också året då Palm under pseudonymen Olof Brask serverade en parodisk "Liten översikt" på en sida över "Lju-sen från Lund" i tidskriften *Upptakt*, där han var huvudredaktör. I en parodierande pastisch på Göran Printz-Påhlsons villanellor lyder en av de återkommande verserna "Lundensare vet nästan allt om poesins funktion". Övriga poeter som parodieras är Inge-mar Gustafson, Majken Johansson, Jan Olov Ullén och Anna Rydstedt.

Redan fyra år tidigare, 1954, hade Göran Palm gått till attack mot den samtida litteraturen och sina generationskamrater under rubriken "Den unge författaren. En klagoskrift" i *Bonniers Litte-rära Magasin*. Här gäller kritiken inte enbart Lund utan hela lan-dets unga litteratur. Femtialisterna anklagas för att syssla med "en raffinerad lek på ytan av tingen". Den blivande talesmannen för nyenkelheten efterlyser såväl oförställd äkthet och sponta-nitet som livserfarenhet och socialt engagemang. Därmed kan exempelvis Pär Wästberg avfärdas på grund av sin ungdomliga

oerfarenhet i samma andetag som Ingemar Gustafson avpolletteras i kraft av sin lärda lek, ironiska distans och skrattpespegelvärld. Formen har gjorts till huvudsak, beklagar Palm: ”Behovet att komma väsentlig problematik på spåren går [...] alltid omvägen via formen”.

Skola kan betyda riktning men betyder ju också läroanstalt, en plats där man lär sig. Idag är det närmast en självklarhet att betrakta skrivandet som en process och ett hantverk man kan uppöva sin förmåga att utföra. I början av femtiotalet fanns inga skrivarskolor i Sverige. ”Creative Writing” var uteslutande ett amerikanskt fenomen, som man gärna såg ned på. Göran Palm klassar det uppenbarligen som ett dåligt substitut för erfarenhet när han skriver att de unga femtiotalisterna tar omvägen via formen ”som om författarna vore elever i någon sorts amerikansk bokskrivarskola och inte hade några egna erfarenheter att komma med”.

Kanske skulle man kunna kalla Lundaskolan för en skrivarskola *avant la lettre*. Harald Swedner skriver hösten 1950 i *Lundagård* under rubriken ”Litterära Studentklubben – ett program”. Han inleder med orden: ”Litteratur har alltid i viss mån varit och har – måhända – mer och mer blivit ett uttryck för professionell konstfärdighet”. Och mot slutet trycker han på vad han kallar ”det skriande behovet av akademisk undervisning inte endast om litteratur utan även i litteratur”.

Respekten för det konstnärliga hantverket och formsträngheten hade en lång tradition i Lund. Den medeltida villanellan, som både Göran Printz-Påhlson och Majken Johansson visade mästerverliga prov på, hade Frans G Bengtsson och andra vers-ekvilibrister gett en lundensisk stämpel redan på tjugotalet. Bo Strömstedt beskriver på nittiotalet närheten till detta lundensiska tjugotal på följande vis: ”Det hände i början av 50-talet att vi

tyckte oss på oändligt avstånd från t ex Hjalmar Gullberg, debutant tjugofem år tidigare. Så var det inte. Han var, utan att vi bemödade oss om att förstå det, en av dem som lärde oss höra och tala, uppfatta klang och motklang, ljus och tveljus. Försöken att på en gång förstärka och sabotera allvaret genom att briljera med det i ett gammaldags versmått var nästan övertydligt desamma”. I centrum ställdes dikten, inte diktaren eller ens det diktade. Dikten var resultatet av ett arbete snarare än ett själens avtryck eller en formgiven erfarenhet av verkligheten. Dikten bestod av ord och inte av känslor – så löd doktrinen i Göran Printz-Påhlsons Lund på femtiotalet.

Därför är det inte så underligt att man inom klubbens hägn ivrigt intresserade sig för New Criticism, som först ett decennium senare skulle institutionaliseras i Sverige. Främst var det Göran Printz-Påhlson, Majken Johansson och Harald Swedner som höll i introduktionerna och diskussionerna. Printz-Påhlson presenterade också indirekt nykritiken i en lång artikel om de engelska tidskrifterna *Scrutiny* och *Essays in Criticism* i *Lundagård* 1953. Tidskrifterna hade ett ambivalent förhållningssätt i sin hantering av den amerikanska nykritiken. Ändå lyckades de – helt i linje med nykritikens grundtanke – förena litteraturhistoria och litteraturkritik. Printz-Påhlson avslutar artikeln med frågan: ”Ligger tanken på en svensk, eventuellt lundensisk, motsvarighet helt utanför det möjligas gräns?” Självt minns Anna Rydstedt i Lennart Sjögrens brevintervju: ”Vi läste och diskuterade the new criticism. Jag minns mest Wellek och Warren. Den nya kritikens tes, att man skall läsa texten avskärmad från det biografiska materialet, upplevde vi nog alla blivande författare och språkspecialister på olika områden som ytterst fruktbar. Det var en sträng skolning”.

Även ironin ansågs och anses fortfarande vara ett väsentligt inslag i det lundensiska idiomet och den så kallade lundaandan.

Med anledning av att VOX III utkom anordnades en festlighet en måndagskväll i början av april 1951. Från vänster Anna Rydstedt, Lennart Fröier, Ingemar Gustafson (Leckius) och Göran Lundström.

Inte minst odlas och fortplantas den i spexsammanhang och andra studentikosa och karnevalistiska upptåg. Lundaironin är ett vedertaget begrepp. Härmed menas en ofta dubbelriktad ironi där den ena udden är självironins. Harald Swedner citerar i såväl *VOX* som i *Lundagård* Ortega y Gassetts valspråk om att konst mår bäst av att betraktas ”med ironi och som något av underordnad betydelse”. Därför är det naturligt att tänka sig att också nykritikens estetiska filosofi om mångtydighet och dess försök att klassificera olika typer av ironier fann en god jordmån i Lunds tradition. I den Litterära studentklubbens medlemmars poesi tog sig emellertid ironin skilda uttryck: främst som absurdism hos Ingemar Gustafsson, som filosofi och estetik hos Göran Printz-Påhlson och Harald Swedner och som praktiserad självironi hos Majken Johansson – liksom även hos Anna Rydstedt.

Nära besläktad med självironin och självdistansen är självkritiken. Anna Rydstedt minns i Matts Ryings intervju (1979): ”[F]ormen slipade vi noggrant på. Det lärde jag mig i varje fall i Lund, liksom en självkritik, på vars vassa egg en hel del poetisk inspiration har dansat sig till blods och döds genom åren”. I samma intervju hade Matts Rying först ifrågasatt Lundaskolans betydelse för författarskapet: ”De livsfarliga och extatiska dansstegen i hennes debutbok *Bannlyst prästinna* från 1953 tog hon långt från lundapoeternas cerebrala övningsplatser, deras skeptiskt och ironiskt oberörda konstfärdighet. Man tänker snarare på Edith Södergrans dityramber än på Printz-Påhlsons villanellor”. Men Anna Rydstedt svarade då: ”Man läste också Edith Södergran i Lund den gången [...]. Och jag tror inte att vi som träffades i det lundensiska 50-talet var så begränsade i motivvalet”.

Som medlem av Litterära studentklubben var man i själva verket inte särskilt begränsad överhuvudtaget. Lund var inte

bara en cerebral övningsplats för oberörd konstfärdighet. Det lundensiska femtiotalet var inte så ensidigt och syrefattigt som man i efterhand velat göra gällande. Jag syftar bland annat på Karl Vennbergs recension av *Presensbarn*, 1964, som han inleder: ”Anna Rydstedt väcktes till författare i det mest krävande intellektuella klimatet i det här landet på senare tider: det lundensiska femtiotalet, där syrebristen hörde till andningens normala villkor och det livsfarligaste steget alltid måste vara det oberördaste”. I Lund fanns i själva verket mångfalden och öppenheten, men alltid under kritisk betraktelse.

Hans Ruins betydelse för en möjlig alternativ hållning till poesin, en hållning som präglades av känsla snarare än intellekt, bör inte underskattas. ”En säkerhetsventil i det ironiska rummet” kallar Bo Strömstedt Hans Ruin i en festskrift till 65-årsringen 1956. Ruins bok *Poesiens mystik* från 1935 var närmast ett obligatorium att läsa i femtiotalets Lund. Och ingen som var det minsta litteraturintresserad missade hans legendariska föreläsningar om Edith Södergran och de övriga finlandssvenska modernisterna. Dessutom blev han vän med många av sina studenter. Första gången Anna Rydstedt drack te på Lundagårds konditori med honom och andra studenter och Litterära klubbister var i februari 1952. Vänskapen dem emellan skulle bli bestående. Härom vittnar en förtrolig och ömsesidigt uppskattande brevväxling mellan den så småningom pensionerade professorn och den före detta studentskan mellan åren 1955 och 1967. I ett brev från 1963 skriver Anna Rydstedt till Hans Ruin:

Det är mitt verkliga allvarsord, att Dina ord, Dina utredningar verkar länge, länge i årtal efteråt. – Det är nu ett tiotal år sedan jag hörde Dina universitetsföreläsningar om de finlandssvenska modernisterna, och det är onekligen i närheten av dem jag haft

min lyriska balanspunkt, först väl hos Edith Södergran, även om prästinnan näppeligen den gången balanserade, senare starkast hos Rabbe Enckell. [---].

Där är estetiska teoretiker, som det åtminstone för somliga poeter är riskabelt att läsa. Jag sysslade aldrig ihärdigt med New Criticism. – Att läsa Dig är annorlunda; Din emotionella kontakt med poesien är grunden till Din estetik. Därför kan Du befria poesien i en poet. Jag har ju sagt det till Dig förut, att Du är en poesiens majevtiker. – New Criticism gjorde mig övermedveten, formellt övermedveten, så att jag ej kunde skriva mina riktiga dikter.

[---]. Jag slår nu litet i ”Poesiens mystik” men den bör läsas i följd, och det blir inte i kväll, för det är sent.

Det rörde sig alltså inte om två absoluta falanger i Lund, där Hans Ruin stod för emotionellt allvar medan Lundaskolan representerade intellektuell lek. ”Man läste också Edith Södergran i Lund”, som Anna Rydstedt uttryckte sig i intervjun ovan. Och även ironin hade en allvarlig resonansbotten. Med ironins hjälp kunde man undvika patetiken och därigenom, paradoxalt nog, komma åt den verkliga smärtan. Lögnen avslöjade sanningen. Göran Printz-Påhlsens argument för metapoesin var detta: endast genom att visa att poesin ljuger är poesin ärlig och sann. Endast en ironisk metapoet är allvarligt uppriktig. I förordet till *Solen i spegeln* skriver Göran Printz-Påhls: ”Det är snarast en fråga om hederlighet [...]. Dikten ljuger, men om dikten säger att den ljuger, talar den sant, det är en gammal välkänd svårighet som brukar kallas *lögnarens antinomi*”.

Gemensamt för nästan hela den svenska litterära samtiden var en strävan efter distans och opersonlighet som brukar kopplas samman med det inflytelserika arvet från T S Eliot och Ezra Pound. Ett vanligt sätt att bemöta kravet på diktens objektivitet

och representativitet var att uttrycka sig bakom masker och i förklädnader och roller. Antikens myter fick ny aktualitet i kraft av sin universalitet. Lars Forssell pläderade för ”den anonyma dikten” redan 1948. Pseudonymerna ersatte första person singular i mycket av femtiotalisternas poesi.

När Göran Printz-Påhlson talar om metapoesins uppriktighet avser han motsatsen till en okonstlad rättframhet. Den eftersträ-vade ärligheten bottnar för honom i ett filosofiskt resonemang – inte i en spontan känsla. Det är därför föga förvånande att Printz-Påhlson ogillade dikten ”Naken” i Anna Rydsteds debut-samling, att han upplevde den som ett uttryck för känslomässig ”exhibitionism” och som ett otillbörligt påhopp på omgivning-en, som han skriver i sin recension av den i *Kvällsposten*. Men mot bakgrund av såväl resten av diktsamlingen som den övriga samtidskontexten bör dikten snarare läsas som ett slags rolldikt. Också nakenheten kan vara en roll: den nakna roll i världen.